การพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง
Network Development and Strengthening of Mekong Buddhist Monks

อุเทน ลาพิงค์[1], พระมหาฉัตรชัย สุฉตฺตชโย (มูลสาร)[2] และ พระอธิวัฒน์ รตนวณฺโณ (ธรรมวัฒน์ศิริ)[3]
Uten Larping[1], Phramaha Chatchai Suchattajayo (Moonsarn)[2]
and Phra Athiwat Rattavanno (Thammawatsiri)[3]
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University, Thailand
Corresponding Author E-mail: [1]Khunten2002@yahoo.com

Retrieved: September 7, 2023; **Revised:** March 26, 2024; **Accepted:** March 27, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษากิจกรรม การมีส่วนร่วม แนวทางการพัฒนาเครือข่าย และ สร้างกลไกการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ข้อมูลเชิงปริมาณนั้นทำการเก็บแบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. กิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.67 อยู่ในระดับดี และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.61 ต่อกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายฯ อาทิเครือข่ายมีความเชื่อมโยงร่วมมือกัน มีการสนับสนุนและเปลี่ยนองค์ความรู้และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

2. แนวทางการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง พบว่า มีการบริหารงานด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการบริหารการพัฒนาเครือข่าย 2) แนวทางการจัดการเครือข่าย 3) องค์ประกอบการพัฒนาเครือข่าย ได้แก่ 1) การรับรู้ที่เหมือนกัน 2) มีมุมมองที่เหมือนกัน 3) มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 4) มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน 5) การมีส่วนร่วมของสมาชิก 6) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน 7) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน 8) มีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน

3. การสร้างกลไกการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง พบว่ามีกลไกดังนี้คือ 1) กลไกการสื่อสารรูปแบบออนไลน์ที่ทันสมัย 2) กลไกการประชุมแลกเปลี่ยนและทำกิจกรรรมร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง 3) กลไกการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์นักเผยแผ่ลุ่มน้ำโขง และ 4) กลไกนวัตกรรมทางความคิดประเด็นการสื่อสารเผยแพร่รูปแบบใหม่ ๆ

คำสำคัญ: การพัฒนาเครือข่าย; การสร้างความเข้มแข็ง; พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา; ลุ่มแม่น้ำโขง

Abstract

The objective of this research article aims to investigate the engagement of monks and missionaries of Buddhism in the Mekong Region in various activities, explore the methodologies

employed, and devise strategies for fostering the development and fortification of their networks. Employing a mixed-method research design, quantitative data were acquired through the administration of questionnaires and subsequently analyzed using descriptive statistical techniques. Qualitative data, on the other hand, were gathered through interviews and subjected to content analysis. It is worth noting that all samples were selected utilizing a purposive sampling approach to ensure relevance and representativeness in the study.

The results of this research were:

1. The examination of activities and involvement in network development among Buddhist monks in the Mekong Basin presents a favorable perspective. The average opinion level of respondents, which stands at 3.67, demonstrates a commendable level of engagement. Moreover, the standard deviation of 0.61 concerning activities and participation in network development suggests a consistent and cooperative effort. These findings imply the existence of a cohesive and collaborative network among Buddhist monks in the region.

2. Within the Mekong Region, there exists a supportive environment fostering knowledge exchange and positive relationships among individuals. A study investigating approaches for the development and enhancement of Buddhism in this region identified three key administrative components. Firstly, Buddhist principles, such as Aparihani Dharma, are employed in the management of network development. Secondly, various network management approaches are utilized. Thirdly, several components contribute to network development, including shared perceptions, views, visions, and interests, alongside the active participation of all network members. Additionally, mutual reinforcement, interdependent support, and exchange interactions further contribute to the strengthening of these networks.

3. In the endeavor to foster the development and fortification of Buddhist missionaries within the Mekong River Basin, several mechanisms have been identified. These mechanisms encompass: 1) Implementation of modern online communication channels 2) Establishment of mechanisms facilitating continuous meetings, exchanges, and collaborative activities among network members 3) Development of mechanisms aimed at enhancing the capabilities and potential of monks and missionaries within the Mekong region 4) Introduction of mechanisms dedicated to fostering innovative ideas, addressing communication challenges, disseminating novel approaches, and incorporating recommendations derived from research findings. Furthermore, it is recommended that Thai Sangha educational institutions prioritize the training of additional Buddhist missionaries. Additionally, it is advised that the Sangha Council take proactive measures to establish and reinforce networks aimed at supporting monks actively engaged in spreading Buddhism.

Keywords: Network Development; Strengthening; Buddhist Monks; Mekong Region

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีความสำคัญเนื่องจากทำให้พระพุทธศาสนา ขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแผ่ออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไป ประพฤติ ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 15 ตรี ได้กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ ของมหาเถรสมาคมไว้ดังนี้ 1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม 2) ปกครองและ กำหนดการบรรพชาสามเณร 3) ควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ 4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของศาสนา 5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น และเพื่อบรรลุ เป้าหมายตามภารกิจของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้

ลุ่มแม่น้ำโขงสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ลุ่มน้ำโขงตอนบน (Upper Mekong Basin) และลุ่มน้ำโขงตอนล่าง (Lower Mekong Basin) โดยลุ่มน้ำโขงตอนบนเริ่มตั้งแต่ต้นกำเนิดของแม่น้ำโขงในประเทศทิเบต และประเทศจีน ส่วนลุ่มน้ำโขงตอนล่างเริ่มตั้งแต่มณฑลยูนนานในประเทศจีนไหลผ่านประเทศ เมียนมาร์ ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ก่อนลงสู่ทะเลจีนใต้ ดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำโขง มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันในเชิงสังคม วัฒนธรรมมีตั้งแต่อดีตกาล บริเวณแห่งนี้เป็นที่กำเนิดของอาณาจักรใหญ่น้อย มีนครรัฐมากมาย มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา ด้วยความสัมพันธ์หลายรูปแบบทั้งความกลมกลืนทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง และภูมิปัญญา ดินแดนแห่งนี้จึงเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก คนไทยในลุ่มน้ำโขงเคารพนับถือพระพุทธศาสนานิกายหินยานหรือเถรวาทและเริ่มเผยแผ่เข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์แห่งแคว้นมคธในอินเดียโบราณทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 ณ พระนครปาฏลีบุตร เมื่อราว พ.ศ. 300 และพระองค์ได้ทรงส่งพระโสณเถระ กับพระอุตตร เถระ (นันทนา ขุนภักดี, 2530) เป็นสมณทูตมาเผยแพร่พระพุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ คนไทยที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ก็น้อมเอาพระพุทธศาสนานิกายหินยานกันอย่างแพร่หลาย ดังที่ปรากฏเห็นจากพระปฐมเจดีย์และพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี อันเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานิกายหินยาน ซึ่งคนไทยสมัยนั้นนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยอาณาจักรอ้ายลาว เมื่อราวปี พ.ศ. 620 โดยพระเจ้าเม่งตี่กษัตริย์จีนได้นำศาสนาพุทธนิกายมหายาน หรืออาจาริยวาทมาเผยแพร่ในอาณาจักรอ้ายลาวทำให้คนไทยได้นับถือศาสนาพุทธอย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากการศึกษาพระธรรมโดยใช้ภาษาสันกฤต จากหลักฐานบันทึกการถือเอาพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติเมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1822 พระองค์ทรงสดับกิตติศัพท์คณะสงฆ์แบบลังกาวงศ์ก็ทรงเลื่อมใสศรัทธา ได้อาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากเมืองนครศรีธรรมราช เข้ามาพำนัก ณ วัดอรัญญิก ในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ก็เจริญรุ่งเรืองตั้งแต่นั้นมา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548) พระพุทธศาสนา ในชาติลุ่มน้ำโขง สำคัญต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ถือว่าเป็นส่วนสำคัญนานาชาติลุ่มน้ำโขง ไทย ลาว กัมพูชา เมียนมา เวียดนาม และ จีน เรื่องของพระพุทธศาสนาถือว่ามีความสำคัญต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในช่วงปลายปี 2558 (ก่อสิทธิ์ กองโฉม, 2564) เป็นต้นมา เนื่องจากศาสนาถูกจัดอยู่ใน เสาหลักเรื่องประชาคมทางสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนด้วย เพราะประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงนับถือศาสนาพุทธ อีกทั้งยังมีพรมแดนประเทศเชื่อมติดกันจึงมีวิถีชีวิตด้านภาษาคล้ายกันสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง

ดังนั้นการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ระหว่างพระสงฆ์ในประเทศแถบลุ่มน้ำโขงการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญเป็น

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างพระสงฆ์ในประเทศ แถบลุ่มน้ำโขง เพื่อศึกษากิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์ฯ และเพื่อสร้างกลไกการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของ พระสงฆ์ฯ สามารถพัฒนาก่อให้เกิดความร่วมมือ อีกทั้งยังสร้างพลังให้แก่เครือข่ายและส่งเสริมคุณภาพจิตใจของประชาชนจะส่งผลให้คนในสังคมและชุมชนเกิดความสงบสุข สามารถดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง
3. เพื่อสร้างกลไกการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

โดยจำแนกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร ได้แก่ คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1,442 รูป

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ระดับ พระสังฆาธิการ อาทิ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เลขานุการ และบุคลากรที่ปฏิบัติงานในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่ จำนวน 313 รูป

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษา จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 รูป/คน โดยผู้วิจัยกำหนดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ประกอบด้วย พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง อาทิ ผู้บริหารปกครองคณะสงฆ์ พระสงฆ์นักพัฒนา และพระสงฆ์นักเผยแผ่ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 รูป/คน

เครื่องมือในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้เครื่องมือวิจัย 2 แบบ คือ เครื่องมือเชิงปริมาณ (Quantitative Research) แบบสอบถามสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเครื่องมือเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

แบบสอบถามเพื่อสำรวจกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน

ตอนที่ 1 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็น ลักษณะคำถามปลายปิด (Closed-ended questions) ใช้ข้อคำถามแบบให้เลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับความพึงพอใจการศึกษากิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง คำถามปลายปิด

(Closed-ended questions) ใช้ข้อคำถามแบบให้เลือกตอบ (Check List) โดยมี 5 ระดับได้แก่ ระดับ 5 หมายถึงมากที่สุด ระดับ 4 หมายถึงมาก ระดับ 3 หมายถึงปานกลาง ระดับ 2 หมายถึงน้อย ระดับ 1 หมายถึงน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง เป็นลักษณะคำถามปลายเปิด (Opened-ended questions) เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามมีส่วนร่วม และมีอิสระในการแสดงความคิดเห็น

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแบ่งข้อคำถามออกเป็น 4 ตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้ข้อคำถามที่เป็น ลักษณะปลายเปิด (Opened-ended questions) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขงเปิด (Opened-ended questions)

ตอนที่ 3 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขงโดยใช้ข้อคำถามที่ เป็นลักษณะปลายเปิด (Opened-ended questions) เพื่อให้ผู้ข้อมูลสำคัญสามารถให้ข้อมูลได้อย่าง เป็นอิสระ ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขงอย่างไรโดยใช้ข้อ คำถามที่เป็นลักษณะปลายเปิด (Opened-ended questions)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการในรูปแบบการวิจัยผสมผสานวิธี ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีเพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพดังนี้

1. ข้อมูลเชิงปริมาณ

การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น นักวิจัยลงพื้นที่ภาคสนาม และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ได้แก่ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ตลอดจนให้นักศึกษาระดับมหาบัณฑิตของคณะศาสนาและปรัชญา จำนวน 5 ท่าน ในการแจกแบบสอบถาม 85 ชุด โดยมีหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามงกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยลงภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีการจัดทำหนังสือขออนุญาตจากผู้บริหารโครงการวิจัย ลงเก็บข้อมูลติดต่อประสานขอความร่วมมือนัดสัมภาษณ์เชิงลึก ลงพื้นที่มีการบูรณาการความร่วมมือด้านวิชาการระหว่าง 2 สถาบันการศึกษาของพระสงฆ์ไทย คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา กับพระสงฆ์ระดับ พระสังฆาธิการ อาทิ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เลขานุการ และบุคลากรที่ปฏิบัติงานในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่ โดยการนัดพบประชุม และทำการเก็บข้อมูลด้วยการบันทึกเสียงและการจดบันทึกข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอด้วยตาราง และอธิบายเพิ่มเติม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 นำข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม นำมา แจกแจงความถี่ (Frequency) เป็นรายข้อ ใช้วิเคราะห์คำนวณหาค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง

1.2 นำข้อมูลจากแบบสอบถามกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มาตรวจให้คะแนนตาม เกณฑ์น้ำหนัก 5 ระดับจากนั้นนำไปบันทึกและวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาแปลความหมายรายข้อ รายด้าน และความหมายในภาพรวม การแปล ผลค่าเฉลี่ยตามหลักเกณฑ์ ของช่วงระดับคะแนน (Class Interval) (บุญชุม ศรีสะอาด, 2545) 5 ระดับ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 - 5.00 หมายถึงอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 - 4.49 หมายถึงอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 - 3.49 หมายถึงอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 - 2.49 หมายถึงอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.49 หมายถึงอยู่ในระดับน้อยที่สุด

1.3 นำข้อมูลจากการจัดกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง มาวิเคราะห์เพื่อศึกษาความแตกต่างของคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบทำกิจกรรม (Pre-test) และหลังทำกิจกรรม (Post-test) โดยใช้สถิติ t-test (Dependent Sample T-Test)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ข้อมูลได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม นำมา วิเคราะห์ข้อคำถามปลายเปิดด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หลังจากนั้นได้ดำเนินการ สังเคราะห์แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ทั้งนี้ เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จึงต้องมีการจัด ระเบียบโครงสร้างและหาความหมายของข้อมูลที่รวบรวมมา เป็นการค้นหาข้อความทั่วไปที่จะบอก ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ แล้วนำผลมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ และใช้วิธีวิเคราะห์ ข้อมูลส่วนแรกเชิงบรรยาย (Descriptive) ส่วนที่สองคือการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่ง เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายเช่นกัน ดังนั้น เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการและเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ได้กล่าว มาแล้วนั้น คณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงเพื่อบูรณาการและหาความสัมพันธ์ของ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ จากข้อมูลการสัมภาษณ์เจาะลึกและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ โดยในส่วนของการเตรียมการวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำการจัดระเบียบของข้อมูลเพื่อให้เกิดความสะดวก ในการนำมาวิเคราะห์ จากนั้นนำข้อมูลมาประมวลผลนำเสนอเป็นข้อค้นพบเพื่อนำไปสู่การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำของผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุ 31-40 ปี จำนวน 135 รูป คิดเป็นร้อยละ 43.0 มีพรรษาอยู่ที่ 21-25 พรรษามากที่สุด จำนวน 62 รูป คิดเป็นร้อยละ 19.7 ศึกษาอยู่ใน

ระดับปริญญาตรีมากที่สุด จำนวน 132 รูป คิดเป็นร้อยละ 42.2 ศึกษาพระปริยัติธรรม นักธรรมชั้นเอกมากที่สุด จำนวน 223 รูป คิดเป็นร้อยละ 71.1 ศึกษาพระปริยัติธรรมบาลี เปรียญธรรม 4-5 ประโยคมากที่สุด จำนวน 115 รูป คิดเป็นร้อยละ 36.7 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งการปกครอง จำนวน 110 รูป คิดเป็นร้อยละ 35.0 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลุ่มแม่น้ำโขง พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.67 อยู่ในระดับดี และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.61 ต่อกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายฯ อาทิเครือข่ายมีความเชื่อมโยงร่วมมือกัน มีการสนับสนุนและเปลี่ยนองค์ความรู้และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า มีการบริหารงานด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการบริหารการพัฒนาเครือข่าย อาทิเช่น หลักอปริหานิยธรรม 7 2) แนวทางการจัดการเครือข่าย 3) องค์ประกอบการพัฒนาเครือข่าย ได้แก่ (1) มีการรับรู้ที่เหมือนกัน (2) การมีมุมมองที่เหมือนกัน (3) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (4) มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน (5) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (6) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (7) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน (8) มีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า มีกลไกดังนี้คือ 1) กลไกการสื่อสารรูปแบบออนไลน์ที่ทันสมัย 2) กลไกการประชุมแลกเปลี่ยนและทำกิจกรรรมร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง 3) กลไกการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์นักเผยแผ่ลุ่มน้ำโขง และ 4) กลไกนวัตกรรมทางความคิดประเด็นการสื่อสารเผยแพร่รูปแบบใหม่ ๆ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุ 31-40 ปี จำนวน 135 รูป คิดเป็นร้อยละ 43.0 มีพรรษาอยู่ที่ 21-25 พรรษามากที่สุด จำนวน 62 รูป คิดเป็นร้อยละ 19.7 ศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีมากที่สุด จำนวน 132 รูป คิดเป็นร้อยละ 42.2 ศึกษาพระปริยัติธรรม นักธรรมชั้นเอกมากที่สุด จำนวน 223 รูป คิดเป็นร้อยละ 71.1 ศึกษาพระปริยัติธรรมบาลี เปรียญธรรม 4-5 ประโยคมากที่สุด จำนวน 115 รูป คิดเป็นร้อยละ 36.7 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งการปกครอง จำนวน 110 รูป คิดเป็นร้อยละ 35.0 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระสงฆ์พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ลุ่มแม่น้ำโขง พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบสอบถามมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.67 อยู่ในระดับดี และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.61 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายฯ อาทิเครือข่ายมีความเชื่อมโยงร่วมมือกัน มีการสนับสนุนและเปลี่ยนองค์ความรู้และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บูรกรณ์ บริบูรณ์ (2558) ที่สรุปว่า เครือข่ายของพระสงฆ์ดำรงอยู่กว่า 30 ปี โดยมีพระสงฆ์ 4 รูปเป็นแกนเครือข่ายในพื้นที่สองตำบลมีความเชื่อมโยงของเครือข่ายแผลของความเชื่อมโยงตามลำดับ ดังนี้ 1) ความสัมพันธ์ของแกนนำเครือข่ายกิจกรรม 4 รูป บนพื้นฐานความเป็นศิษย์ร่วมสำนักและความเป็นอาจารย์-ลูกศิษย์มากกว่าความสัมพันธ์ในเชิงการปกครอง 2) การดำรงอยู่ของกิจกรรมลงอุโบสถเป็นกิจกรรมพุทธประเพณีรองรับ แกนเป็นตัวเชื่อมเครือข่ายของพระสงฆ์กับชุมชนคือบุญกุศลและประเพณี 3) สมาชิกต่างชุมชนในสองตำบลได้พบปะกันนำมาสู่ความร่มมือกันในการสร้างกิจกรรมวัฒนาธรรม ประเพณี รื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า แนวทางการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง ถือว่ามีความสำคัญต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง ไทย ลาว เมียนมา กัมพูชา เวียดนาม และจีน นับถือศาสนาพุทธ อีกทั้งยังมีพรมแดนประเทศเชื่อมติดกันจึงมีวิถีชีวิตด้านภาษาคล้ายกันบทบาทพระพุทธศาสนากับการเสริมสร้างสันติภาพนั้น ต้องนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันถึงจะส่งผลให้เกิดสันติภาพในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน

ได้ เนื่องจากศาสนาถูกจัดอยู่ในเสาหลักเรื่องประชาคมทางสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนด้วย นอกจากนี้ ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง ไทย ลาว เมียนมา กัมพูชา เวียดนาม และจีน นับถือศาสนาพุทธ อีกทั้งยังมีพรมแดนประเทศเชื่อมติดกันจึงมีวิถีชีวิตด้านภาษาคล้ายกัน สร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตลุ่มน้ำโขง พระสงฆ์ในประเทศเขตลุ่มน้ำโขง จะต้องสร้างองค์ความรู้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาร่วมกัน โดยใช้หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแกนหลักในการสร้างมิติทางการเผยแผ่รูปแบบใหม่ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดกิตติพงษ์ กิตฺติโสภโณ (วงศ์สถาน) (2566) ว่า พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าในการสั่งสอนพระสงฆ์ เณร รวมถึงฆราวาส เพื่อให้สามารถเข้าใจธรรมในเรื่องที่สอนได้อย่างรวดเร็ว พระพุทธเจ้าจะทรงสอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้วไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก หรือยังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่เข้าใจ และถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยความจริงให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเองอย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศมีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ โดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของประชาชนเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วันชัย พลเมืองดี (2562) ที่สรุปว่า กระบวนการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม 5 เชียงได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากปัจจัยที่สำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ 1) ผ่านกระบวนการทางการเมืองพบว่ากลุ่มอารยธรรม 5 เชียงได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง เชียงรุ้ง และเชียงทอง 2) ผ่านกระบวนการทางศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาฝ่ายนิกายเถรวาท ซึ่งได้หล่อหลอมวิถีชีวิตของกลุ่มอารยธรรม 5 เชียงเกิดการเรียนรู้และสร้างคุณภาพชีวิตในการเป็นพลเมืองที่และ 3) ผ่านกระบวนการทางชาติพันธุ์เผ่าไต ปัจจุบันชุมชนกลุ่มอารยธรรมลุ่มน้ำโขง ซึ่งแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการบริหารงานของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขงมีกระบวนการพัฒนาเครือข่ายการบริหารงานด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่

1. หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการบริหารการพัฒนาเครือข่าย อาทิเช่น หลักอปริหานิยธรรม7 ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม แต่เป็นธรรมเพื่อความเจริญ กล่าวคือ ถ้าบุคคลปฏิบัติตามอปริหานิยธรรม บุคคลนั้น จะมีแต่ความเจริญความก้าวหน้าในชีวิต ไม่มีความเสื่อม ความเสียหายอันเป็นอุปการะมากสำหรับผู้ปฏิบัติ ผู้บริหาร หมู่ชน และคนในสังคมหลักอปริหานิยธรรม ประกอบด้วย 1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ ข้อนี้แปลอีกอย่างว่า พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นจัดการแก้ไข สิ่งเสียหาย เหตุไม่งาม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ 4) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้นเห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง 5) ไม่ลุอำนาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น 6) ยินดีในเสนาสนะป่า 7) ตั้งสติระลึกไว้

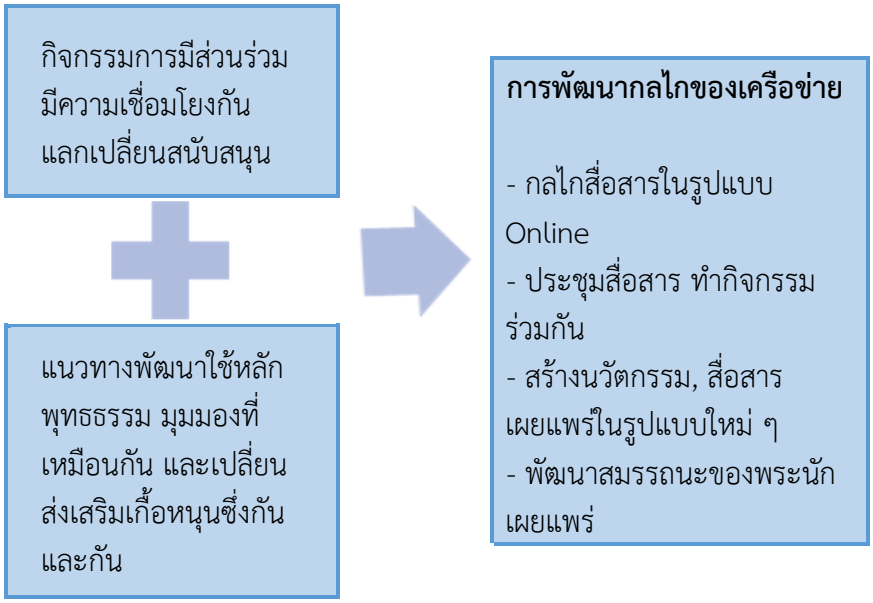
2. แนวทางการจัดการเครือข่าย นำไปสู่การทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย ประกอบด้วย 1) การแสวงหาจุดหมายร่วมกัน 2) การกำหนดความเชื่อพื้นฐานร่วมกัน 3) การกำหนดความสามารถที่ต้องมีร่วมกัน 4) การกำหนดบทบาทของแต่ละฝ่าย และความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ความรับผิดชอบต่อกัน 5) การกำหนดกฎระเบียบที่ยึดโยงความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน และ 6) การกำหนดโครงการกิจกรรมที่ควรทำร่วมกัน

3. องค์ประกอบการพัฒนาเครือข่าย ได้แก่ 1) มีการรับรู้ที่เหมือนกัน 2) การมีมุมมองที่เหมือนกัน 3) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 4) มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน 5) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย 6) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน 7) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน และ 8) มีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ควรมีการพัฒนาศักยภาพ และคิดค้น หาประเด็นการสื่อสารเผยแพร่รูปแบบใหม่ ๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการมีกิจกรรมเวิร์คชอปที่ดึงเป็นกลไกที่สามารถดึงให้พระนักเผยแผ่หรือผู้มีความรู้ความสามารถหรือผู้ที่มีความชื่นชอบมาทำงานร่วมกันได้ง่ายยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนทรี สุริยะรังสี (2565) พบว่า การจัดการอบรมเรื่องเทคนิคและวิธีการสอนก่อให้เกิดผลที่เป็นประโยชน์เป็นอย่างมาก สามารถนำเอาความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้เข้าใจในหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น และยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ให้มีประสิทธิภาพในการสอนมาก การเวิร์คชอปถือเป็นตัวกลางที่จะดึงพระนิสิตจากลาว พระนิสิตจากรัฐฉาน พระนิสิตจากไทยจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ร่วมกันถ้าไม่ร่วมกันก็จะทำของใครของมันก็คงไม่มีโอกาสมาร่วมกันเพื่อคิดพัฒนาด้วยกันต่อไป เพราะนี่คือเป็นกลไกหนึ่งถ้าขาดก็จะขาดเครือข่ายขาดการสื่อสารสืบต่อกันหรือการส่งต่อให้กับรุ่นต่อ ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สายชล ปัญญชิต และคณะ (2564) ที่สรุปว่าประการหนึ่ง การใช้ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา ระบบความสัมพันธ์ภายใต้การอุปถัมภ์ของรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง การมีระบบกิจการนิสิตนักศึกษาและการพัฒนาความสัมพันธ์ต่างประเทศของมหาวิทยาลัยสงฆ์และ ความต้องการฟื้นฟูและสนับสนุนการรักษาพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ประการที่สอง คือ การผลักดันจากชมรมพระนิสิต นักศึกษาลาวของมหาวิทยาลัยสงฆ์การได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐของสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว และการสนับสนุนจากพระสังฆาธิการของสังคมไทย และประการที่สามการสามารถส่งต่อทุนทางสังคมของเครือข่ายพระสงฆ์ลาวในสังคมไทย ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าการสร้างกลไกการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาลุ่มแม่น้ำโขง ด้วยกลไก 1) กลไกการสื่อสารรูปแบบออนไลน์ที่ทันสมัย อาทิ การสร้างเพจเพจมังค์แชท การโปรโมทและออกแบบกราฟฟิกดีไซด์การทำโปสเตอร์ที่หน้าสนใจและดึงดูดผู้คน เป็นต้น 2) กลไกการประชุมแลกเปลี่ยนและทำกิจกรรรมร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง 3) กลไกการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์นักเผยแผ่ลุ่มน้ำโขงจากกิจกรรมเวิร์คชอปและการสัมมนาต่าง ๆ 4) กลไกนวัตกรรมทางความคิดประเด็นการสื่อสารเผยแพร่รูปแบบใหม่ ๆ

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยได้ความรู้ใหม่ได้การสร้างกิจกรรมที่มีส่วนร่วมของพระเผยแพร่พรุทธศาสนาในกลุ่มลุ่มแม่น้ำโขงโดยมีกิจกรรมต่างๆมีกิจกรรม Monk chat การประชุมร่วมกันสร้างความร่วมมือระหว่างกันโดยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเป็นศูนย์กลาง สมาชิกในเครือข่ายปรับเปลียนมุมมองที่เหมือนกัน เกิดกลไกสื่อสารในรูปแบบการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบ online ในภาษาของตัวเอง และได้พัฒนาสมรรถนะของพระนักเผยแผ่ของเครือข่าย และเป็นรูปแบบที่ทางคณะสงฆ์และมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้นำไปเป็นแบบอย่างในการอบรมพระนักเผยแผ่ได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 สถาบันการศึกษาคณะสงฆ์ไทยควรมีส่งเสริมฝึกอบรมพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

1.2 มหาเถรสมาคมควรมีการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษากลุ่มเป้าหมายให้มีหลากหลายมากขึ้นและครอบคลุมกับประเด็นการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.2 การศึกษาครั้งต่อไปควรมีการร่วมกิจกรรมและอบรบเพื่อการขับเคลื่อนประเด็นการพัฒนาเครือข่ายและสร้างความเข้มแข็งของพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

ก่อสิทธิ์ กองโฉม. (2564, 10 กันยายน). *เครือข่ายพระสงฆ์ลุ่มน้ำโขง เผยแพร่พุทธศาสนา.* สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2564, จาก https://www.dailynews.co.th/article/597162

นันทนา ขุนภักดี. (2530). *การวิเคราะห์ความเชื่อของชายไทยในสวัสดิรักษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บุญชม ศรีสะอาด. (2544). *การพัฒนาการสอน.* กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

บูรกรณ์ บริบูรณ์. (2558). *กระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง* (รายงานผลการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม.

พระครูปลัดกิตติพงษ์ กิตฺติโสภโณ (วงศ์สถาน). (2566). รูปแบบการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบใฝ่รู้ของโรงเรียนวัดแม่แก้ดน้อย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. *วารสาร มมร วิชาการล้านนา, 12*(1), 1-10.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). *พระพุทธศาสนาในอาเซีย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

วันชัย พลเมืองดี. (2562). การพัฒนาและเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของกลุ่มอารยธรรม 5 เชียง กับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. *วารสาร มจร.หริภุญชัยปริทรรศน์, 3*(2), 1-13.

สายชล ปัญญชิต, พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ, และชลวิทย์ เจียรจิตต์. (2564). เครือข่ายพระสงฆ์ลาว: กระบวนการสร้างชุมชนและทุนทางสังคมใน*สังคมไทย. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 9*(5), 1876-1878.

สุนทรี สุริยะรังษี. (2565). การพัฒนาเทคนิคและวิธีการสอนครูพระสอนศีลธรรมในจังหวัดเชียงใหม่. *ปัญญา, 29*(3), 31-44.